

ČESKOSLOVENSKÝ ODBOJ A DOHODA ROKU 1918

Jaroslav Houser

Před 70 lety zazněly výstřely Aurory a Zimní palác kapituloval. Velká Říjnová socialistická revoluce vstoupila na scénu dějin. Nastala doba revolučních společenských převratů a měnila se mapa i tvářnost Evropy a vlastně celého světa.

Národy Čechů a Slováků s velkou kulturní tradicí uprostřed Evropy stupňovaly pod vlivem Velké Říjnové socialistické revoluce svůj národně osvobozenecský boj, jenž vstupoval tehdy do závěrečné maximalizační fáze svého vývoje.

Na domácí frontě

Obraz stupňování našeho národně osvobozovacího boje můžeme sledovat na domácí frontě. Při stručné historické perspektivě probíhal společenský pohyb našeho národně osvobozenecského hnutí pod vlivem Říjnové revoluce po výrazně vzestupné linii.

Tento pohyb začíná v roce 1917, kdy na východě dochází k prvnímu otřesu - únorové revoluci. Měsíc po svržení carského režimu v Rusku rozšířila se v českých zemích stávková vlna a sice nejprve stávkové hnutí kovodělníků v Praze (Daňkovka), v Plzni a v Mladé Boleslavi. Do stávky vstoupili i horníci na Kladně a v Ostravě.

V dubnu 1917 došlo v Prostějově ke krvavému střetnutí textilních dělníků s vojskem, při němž padly za obětí brutality policejně vojenského režimu desítky dělníků.

V celém Rakousku proběhly velké manifestace 1. máje. Také česká sociální demokracie se probudila v této době k aktivitě. V Praze byl hlavním řečníkem Bohumír Šmeral. Ten zdůraznil, že dělnictvo čeká na "podstatné revoluční přeměny dosavadních politických i hospodářských řádů" a upozornil na to, že bude zapotřebí jít "po široké cestě národní a demokratické revoluce".

Pražští kovodělníci utvořili na jaře 1917 ilegální výbor dělnických důvěrníků, jenž se stal dělnickou radou v Praze. Později u příležitosti zahájení vídeňského parlamentu organizovala tato dělnická rada masové vystoupení pražského dělnictva a delegace vyslaná k pražskému místodržiteli žádala mimo jiných požadavků i obnovení českého státu.

V letních měsících 1917 vrcholila stávková vlna stávkami v Ostravě, Plzni a Brně.¹

Požadavky lidových mas politického a sociálního rázu odrážely se v prohlášeních a dokumentech z této doby. Značný vliv na pozdější stanovisko českých poslanců na říšské radě ve Vídni měl manifest českých spisovatelů v čele s Aloisem Jiráskem. Byl to apel určený českým zástupcům ve vídeňském parlamentu.

Přes všeobecné formulace bylo prohlášení v podstatě radikální a tento rys odpovídal tehdejšímu smýšlení lidových mas, které se již radikalizovalo. V prohlášení se mluvilo o československém národě a počítalo se s připojením Slovenska. Proklamace se zmiňovala i o českém zemském sněmu, jenž byl symbolem českého státu. Protože český zemský sněm tehdy neexistoval, pokládalo prohlášení za politickou reprezentaci českého národa české poslance na vídeňské říšské radě.

Volby do zemského sněmu podle všeobecného volebního práva byly lidovým požadavkem. Například pražští kovodělníci žádali doplnění prohlášení v tomto smyslu.

V jarních měsících 1917 došlo již k prvním otřesům v prorakouské politice českých buržoazních a maloburžoazních stran. Nebyl to jen vliv únorové revoluce v Rusku, jenž otřásl monarchickým konzervativismem v celé Evropě, ale i konkurenční napětí mezi českou a německou buržoazií u nás. Toto napětí se dále stupňovalo, takže buržoazní němečtí poslanci z Čech předložili koncem roku 1917 ve vídeňské říšské radě obsáhlé memorandum o velezrádném chování českého národa za války, které bylo jakýmsi obžalovacím spisem.

V ovzduší začínajícího odklonu od prorakouské linie a zostřeného napětí s německou buržoazií v českých zemích přikročily české strany k přípravě státoprávního prohlášení při zahájení vídeňské říšské rady. Je jen přirozené, že bylo mnoho sporných bodů a objevilo se více návrhů. Jednání o textu státoprávního prohlášení byla skončena na zasedání Českého svazu² v Praze 27. května 1917. Byl přijat kompromisní návrh Švehlův, jenž setrval na zachování rakouské monarchie. Ta se měla přetvořit ve spolkový stát svobodných a rovnoprávných národů. Prohlášení vycházelo vstříc požadavku slovenských hlasistů (Šrobár) a požadovalo připojení Slovenska k historickým zemím. Poprvé se objevuje termín "československý" národ. Argumentace prohlášení se opírala jak o historické, tak i o přirozené státní právo.

Přes umírněný a oportunistický tón a celkem loajální obsah prohlášení, jež přednesl 30. května 1917 na vídeňské říšské radě Staněk, vyvolalo státoprávní prohlášení ve vídeňských vládních kruzích pravé zděšení. Ministerský předseda Clam Martinic nazval tehdy prohlášení "blouzněním národní exaltace."³

V obnoveném vídeňském parlamentě byl zvolen zvláštní ústavní výbor a začátkem července 1917 byl utvořen 15 členný podvýbor, jenž měl připravit zásady ústavní novely (změny tehdy platné tzv. prosincové ústavy z roku 1867). Český svaz se nakonec rozhodl obeslat přípravnou komisi ústavního výboru a vyzval přitom několik ústavních odborníků, aby vypracovali návrhy ústavního řešení, jež měly sloužit jako podklad pro další jednání v ústavním výboru parlamentu. Byly to návrhy profesorů Karla Kadlece, Jiřího Hoetzela, Františka Weyra, Bohumila Baxy a člena panské sněmovny dr. Josefa Fořta.⁴

Pro zdůraznění pozdějšího zvratu české buržoazní politiky, ke kterému došlo pod vlivem deklarací Říjnové revoluce na konci roku 1917, jsou uváděny některé základní myšlenky těchto ústavních návrhů.

Podle Kadlecova návrhu mělo se Rakousko-Uhersko přetvořit v Dunajskou federaci a jejím členem měly být země svatováclavské koruny Čechy, Morava a Slezsko a federální stát měl být rozšířen o Slovensko, jak vyplývalo ze státoprávního prohlášení z 30. května 1917.

"Svaz podunajských států" měl být konstituční monarchií pod vládou Habsburků. Císař podunajského státního svazu měl být současně králem českým, markrabím moravským, vévodou slezským a knížetem slovenským. Kromě říšské státní příslušnosti zaváděl konstituční návrh i zamskou příslušnost. Zákonodárným orgánem pro celý český stát měl být generální sněm a v jednotlivých zemích pak jejich sněmy. Kromě ústředních ministerstev měla být zřízena ministerstva českého státu.

Nedemokratičnost zastupitelské soustavy se zračila zejména v tom, že ve sněmech jednotlivých zemí měli být i členové virilní a že generální sněm českých zemí měl být dvoukomorový; horní sněmovna se měla skládat z nedemokraticky a doživotně volených členů. Nedemokratickým orgánem českého státu měla být i státní rada, z polovice jmenovaná králem.

Podle návrhu Jiřího Hoetzela mělo být Rakousko rozčleněno v pět spolkových států: český, polský, rakouský, maďarský a jihoslovanský. Vazba federace měla být volnější (jednotlivé státy měly mít samostatné vojsko), ale federativní ráz měl být zachován. V čele svazu měl být císař z habsburské dynastie. Dvoukomorovost a nepřímé volby členů byly charakteristické pro složení ústředního parlamentu a zastupitelských orgánů českého státu.

Federalizační návrh Františka Weyra počítal se zřízením federálních států českého, polského, rakouského, maďarského, jihoslovanského a rumunského pod vládou habsburské dynastie. Český stát měl zahrnovat Čechy, Moravu, Slezsko a Slovensko. Jako eventualitu uváděl návrh i odstoupení německých a polských částí Slezska (zbytek země měl být spojen s Moravou). Návrh připouštěl dokonce i odstoupení německých oblastí Čech a náhradou za ně připojení hraničních oblastí se silnou českou menšinou. Šlo tu tedy o opuštění historických hranic českých zemí.

Návrh původně mladočeského radikála, později pak rakouského ministra a umírněného člena panské sněmovny, dr. Josefa Fořta uváděl tyto členy podunajského svazu: české království, rakouské dědičné země, uherské království a chorvatsko-slovinské království. Pokud jde o vymezení hranic dílčích států, vycházel autor sice z historických zásad, jež odůvodňoval zeměpisnými a hospodářskými hledisky, ale připouštěl i odchylky od historických hranic, kde to poměry národnostního osídlení naléhavě vyžadovaly.

Návrh Bohumila Baxy odchyloval se od předešlých některými relativně pokrokovými prvky. Autor vystoupil polemicky proti historickému pojetí státního práva, z něhož předchozí návrhy vycházely, a nepřímo i proti kompromisu historické a přirozenoprávní koncepce, na němž bylo budováno státoprávní prohlášení z 30. května 1917. Princip přirozenoprávní pokládal Baxa vzhledem k jeho mravní hodnotě, jakož i prakticko-politické úvaze, že při případném mírovém jednání nabude vrchu, za hlavní a zásadní. Nedoporučoval jej korigovat historickoprávními postuláty. Směšování obou principů podle jeho mínění argumentaci zeslabovalo.

Z důvodové zprávy návrhu vyplývá, že autor nepokládal za možné, že by bylo možno realizovat státoprávní požadavky ze 30. května 1917 vlastními, tj. vnitropolitickými silami a byl toho názoru, že řešení české otázky případně mírové konferenci, že tedy rozhodnutí padne na fóru mezinárodním. Toto přesvědčení získávalo v druhé

polovici roku 1917 stále více přívrženců mezi představiteli české politiky, jak v Praze tak i ve Vídni.

V návrhu se uvádělo, že stát měl být dědičnou monarchií a současně i moderní demokracií. Pokud jde o legislativní pravomoc českého státu, zaujal autor odmítavé stanovisko k legislativní kompetenci jednotlivých zemí. Byl tedy pro legislativní centralizaci, jež byla slučitelná s administrativní decentralizací.

Pokrokovým prvkem byl i požadavek odluky církve od státu. Na druhé straně dvoukomorovost legislativního orgánu českého státu (jakási panská sněmovna složená ze zástupců inteligence, korporací a státních funkcionářů) měla jasně nedemokratický ráz.

Ve srovnání s předchozími, výslovně konzervativními projekty, měl Baxův návrh řadu pokrokových prvků (přirozenoprávní koncepce, požadavek mezinárodního řešení české otázky, legislativní centralizace spojená s administrativní decentralizací a odluka církve od státu).

Všechny tyto ústavní projekty, které se pohybovaly po linii státoprávního prohlášení z 30. května 1917, byly předstiženy politickými událostmi ke konci roku 1917. Jejich rozbor a charakteristika ukazují jasně, jaký zvrat české oficiální buržoazní politiky způsobila Velká Říjnová socialistická revoluce svými prvními deklaracemi a dekrety. Ty nesmírně posílily tlak lidových mas zdola a ten opět způsobil zvrat politiky české buržoazie, na níž se podílela i česká autonomistická sociální demokracie.

Jedním z prvních činů sovětské vlády byla výzva všem národům a vládám válčících mocností, aby se ihned přikročilo k jednání o uzavření spravedlivého demokratického míru bez anexí a kontribucí. V zápětí na to vyhlásila sovětská vláda deklaraci práv národů Ruska, v níž se uznávalo právo všech národů Ruska na sebeurčení až do úplného odtržení a vytvoření samostatného státu.

Mírové projevy uvítal sociálně demokratický tisk.⁵ V zápětí došlo k celé řadě dělnických projevů v Praze, v Plzni a v Moravské Ostravě. Rezoluce přijatá na pražském shromáždění zdravila "naše bratry" v Rusku a ubezpečovala, "že český sociálně demokratický proletariát stojí v Čechách s nimi v tomto velikém boji, který oni vedou, aby zachovali první socialistickou republiku světa."⁶

Pod tlakem zdola byl 6. ledna 1918 svolán "generální sněm všech českých poslanců" z Čech, Moravy a Slezska do Prahy. Tříkrálová deklarace přijatá na shromáždění požadovala již připojení Slovenska.

Mírová jednání Czernina v Brestu začátkem roku 1918 byla sledována s napětím lidovými vrstvami českého národa. Na jeho průběh reagovalo především dělnictvo. Neobyčejně těžká zásobovací situace vedla během ledna k obrovskému stávkovému hnutí, které začalo v Dolních Rakousích a šířilo se do českých zemí. Stávky měly i politický charakter a byly protestem proti chování Czernina v Brestu, jenž společně s říšskoněmeckým zahraničním ministrem Kühlmannem přerušil jednání se zástupci sovětské vlády se zřejmým úmyslem umožnit vpád ústředních mocností na sovětské území. Jakmile se stávkové hnutí uprostřed ledna 1918 rozšířilo do českých zemí, byl požadavek míru doplněn heslem sebeurčení českého národa (např. v Plzni).

Ohromný vliv Říjnové revoluce na lidové hnutí u nás začátkem roku 1918 i na politické akce, jako např. na tříkrálovou deklaraci, byl všeobecně uznáván již za předmnichovské republiky.⁷

Vzestup radikálních nálad se projevil na mohutných oslavách 1. máje a to i na Slovensku (Liptovský Mikuláš). V této době se stupňují i státoprávní požadavky lidových mas: požadavek samostatného státu. To zdůrazňovali i činitelé Maffie, kteří byli ve spojení s Masarykovou zahraniční akcí. Historik J.B. Šmeral označuje masové hnutí z první poloviny roku 1918 za první revoluční vlnu, která při cílevědomém vedení mohla vyústit v revoluci obdobnou Říjnové revoluci.⁸

Stávkové a hladové demonstrace nepolevily v českých zemích ani v letních měsících 1918. Došlo ke střelbě do demonstrantů (např. v Pardubicích a Plzni), která si vyžádala lidské oběti.

Na podzim roku 1918 se zásobovací situace v českých zemích ještě dále zhoršila. Za napjaté situace odhodlala se socialistická rada, koordinační výbor obou socialistických stran, jež vystupovala jako odnož Národního výboru, k politické akci. Rozhodla se organizovat protestní stávku proti vývozu potravin. V rezoluci přijaté na shromážděních se již mluvilo o svobodné Republice Československé. Stávka proběhla úspěšně 14. října 1918. 28. října 1918 převzal Národní výbor v Praze výkonnou moc. Slovenská národní rada na svém zasedání v Martině 30. října 1918 se vyslovila pro společný stát Čechů a Slováků.

Sociální demokracie nestala se vedoucí silou na této vzestupné linii národně osvobozenického boje Čechů a Slováků. Její oficiální program zužoval a omezoval národně osvobozenický boj (národnostní rezoluce brněnského sjezdu z roku 1899, teorie národnostně kulturní autonomie atd.) Pod vlivem Říjnové revoluce a tlakem zdola došlo ovšem k určitým modifikacím této oportunistické linie. Byla to národnostní rezoluce české autonomistické sociální demokracie ve Stockholmu v červnu 1917 a i stanovisko centralistů, kteří se na své konferenci 30. a 31. prosince 1917 vyslovili pro Československý stát.⁹ Také levice německo-rakouské strany jednala o novém národnostním programu s českými centralisty a slovenskými sociálními demokraty a 20. ledna 1918 byl přijat program jakési podunajské federace. Všechno to bylo se značným zpožděním. Programy následovaly a nepředcházely. Národně osvobozovací boj utlačovaných národů dostával se do maximalistických poloh bez programatického předvídání a cílevědomého vedení.

Z uvedených ukázek pohybu na domácí frontě je patrné, že Velká říjnová socialistická revoluce byla mohutným impulsem československého odboje v jeho závěrečné fázi a bez jejího působení je zrod Československého státu prostě nemyslitelný.

Obrat Dohody

Je nesporným faktem, že Říjen 1917 na východě Evropy naplnil tehdejší politické představitele dohodových mocností hrůzou a zděšením. Nebylo zdaleka jisté, kde se revoluční vlna zastaví: převalí se přes Karpaty, zastaví se na Rýně nebo dokonce až

na březích Atlantického oceánu? Kapitalismus se cítil smrtelně ohrožen. K dovršení všeho nebyl s to odhadnout sílu svého nepřítele, až překročí Karpaty. To vše jen zvyšovalo zmatek.

Jedna věc byla přece jen nesporná. Bylo třeba budovat obrannou hráz proti nebezpečí z východu. A tak se zrodila strategie "cordon sanitaire" plná nesnází a rozporů i strategické nejistoty. Objevovaly se i snahy získávat obránce a interveny, když vlastní intervence zdála se pro osnovatele riskantní.

Za této situace vrcholil zahraniční odboj Čechů a Slováků. Na zdůraznění jeho významu je možno srovnat historická fakta a to i na základě někdejší oficiální historiografie předmnichovské republiky a dokonce i prací hlavních představitelů tohoto odboje, jenž byl ovšem veden buržoazií.

Zahraněční odboj, představovaný T.G. Masarykem zahájil svou činnost na začátku války s minimálními perspektivami na úspěch. V první fázi války opírala se zahraniční akce hlavně o Anglii, později o Francii a nakonec rozhodující význam mělo stanovisko Spojených států. Zahraněční akce byla spojena s četnými riziky a neprobíhala přímočaře, nýbrž po linii vzrůstajících a klesajících perspektiv: kritické okamžiky na konci roku 1916 a na začátku roku 1917, ohrožení možností separátního míru s Rakouskem od roku 1917 a nakonec obrát k happy endu v roce 1918.

Nesporné organizační úspěchy na začátku akce neznamenal ještě pevnou pozici u vlád Dohody. Platil Benešův výrok: "Dlužno dodati, jak jsem již několikrát zdůraznil, že žádný ze Spojenců nevstupoval do války ani s úmyslem ani s pevným politickým plánem Rakousko-Uhersko zničit. Celkem lze říci, že byl všeobecně v kruzích spojeneckých dlouho přijímán plán je zmenšit, okleštit a zbytek federalizovat. Proto taktika vojáků směřující k pokusu odloučení Rakousko-Uherska, jako činitele slabšího a pro svou konstrukci zranitelnějšího, rychlými vojenskými úspěchy od jeho silnějšího spojence, odpovídala tak dobře politickým plánům vlád spojeneckých. Když pak nebylo možno tento plán uskutečnit vojensky, pokračovalo se v něm zcela logicky cestou jednání diplomatických. Proto jsme také nacházeli mezi vedoucími vojáky spojeneckými tolik ochoty k jednání o záchranu habsburské říše."¹⁰

Ze socialistických historiků vyjádřil tuto historickou pravdu ve své závěrečné práci J.Křížek takto: "Žádná dohodová velmoc s rozbitím Rakouska-Uherska nepočítala. Naopak, v duchu předválečné politiky usilovaly o to, aby odtrhly Rakousko-Uhersko od císařského Německa, mezinárodně politicky Německo izolovaly a pak je porazily. Proto požadavek rozbití Rakousko-Uherska nebyl pro tyto vlády přijatelný."¹¹

Také prvotní projekty a programy zahraniční Masarykovy akce stojí za zmínku, protože se diametrálně liší od dokumentů z konečného období akce.

Prvním projektem bylo Masarykovo memorandum z podzimu roku 1914, jež bylo předáno Setonu Watsonovi. Cílem zahraniční akce měl být samostatný stát, jehož nadstátní spojení se mělo uskutečnit v mezinárodní sféře. Stát měl být monarchií (dynastie západní orientace, severoevropská). Mělo být připojeno Slovensko.

Další projekt "Independent Bohemia" z května 1915 byl předán sekretáři anglického ministerstva zahraničí Clerkovi. Počítalo se s připojením Slovenska. Stát měl být opět monarchií. Spojenci měli monarchu dosadit, počítalo se s personální unií s jihoslovenským státem a s územním spojením s tímto státem prostřednictvím koridoru mezi Rakouskem a Uhrami.¹²

Za počáteční úspěch akce byla pokládána Masarykova přednáška v King's College v Londýně 19. října 1915. Uvítací dopis anglického ministerského předsedy Asquitha byl však spíše osobního rázu a k ničemu nezavazoval. Masarykovo memorandum "L'Europe centrale germanique ou une Bohème libre" pro francouzského ministerského předsedu Brianda a Masarykovo přijetí Briandem 3. února 1916, o němž bylo dokonce vydáno komuniké, znamenalo orientaci na Francii a obrát k republikanismu. Období začínající prolomením ruské fronty u Gorlice roku 1916 až do jara 1917 (únorová revoluce v Rusku a vstup Spojených států do války) je dobou největší tísně a hluboké krize zahraniční akce. Již v létě roku 1916 v Oxfordu byli si Masaryk a Beneš vědomi možnosti ztroskotání akce.¹³

Pasáže z Masarykovy Světové revoluce a Benešovy paměti potvrzují neutěšitelnost situace zahraničního odboje v této době:

".....na začátku války Lloyd George pronesl větu o říši na spadnutí (ramshackle Empire), ale velmi mnoho vlivných Angličanů buď mělo k Rakousku, Vídni a Budapešti sympatie nebo byli toho názoru, že Rakousko, třebaže za nic nestojí, přece je lepší než ti různí malí národové, Rakousko že překáží expanzi Německa a "balkanizaci" Evropy.

Jak toto austrofilství bylo zakořeněno, vidět nejlépe z faktu, že Sonnino, třebaže pro Itálii požadoval kusy Rakouska, byl po zachování Rakousko-Uherska; to vyplývalo z politického konzervatismu, strachujícího se "balkanizace" Střední Evropy a zvláště u Sonnina také z politiky nepřející sjednocení Jihoslovanů."¹⁴

Podobně píše i Beneš o Francii:

"Clemenceau.....Nemohu říci, jaké stanovisko zaujímal k problému rakousko-uherskému na počátku války a pak za následující léta těžkých bojů. Na konci roku 1915 tvrdil mi Štefaník, že byl celkem získán pro nás a proti říši habsburské. Naši odpůrci tvrdili opak, dovolávajíce se jeho bratra, jenž prý měl předválečné rodinné svazky s Rakušany. Měl jsem dojem, že to byly většinou dohady. Nevím také, jak se stavěl k jednáním o separátním míru a k pokusům odloučiti Rakousko-Uhersko od Německa v roce 1917. Větším dílem by byl postupoval asi jako všichni ostatní a byl by šetřil Rakousko-Uhersko, kdyby bylo bývalo možno odloučiti je od Německa. Snad by byl postupoval s větší skepsí....."¹⁵

21. prosince 1916 přišly ústřední mocnosti s mírovou nabídkou a 21. prosince 1916 vyzval americký prezident Wilson válčící mocnosti, aby vyhlásily své mírové podmínky. Po částečném Benešově úspěchu v Paříži, zařazení požadavku osvobození Čechů a Slováků (v textu Čechoslováků) do válečných cílů spojenců bez bližšího určení formy osvobození, následovalo desaveu zahraniční akce ve vlasti 31. ledna 1917.¹⁶

Jakmile byla překonána největší tíseň zahraničního odboje v jarních měsících 1917, následovalo dlouhé období, kdy zahraniční akce byla ohrožována nebezpečím separátního míru s Rakouskem. Nebyla to jen akce nového rakouského císaře Karla (Sixtova aféra) na jaře roku 1917,¹⁷ ale celá řada dalších pokusů, které probíhaly různými kanály diplomacie velmocí. Na prvním místě byla to diplomatická činnost ve švýcarském Bernu, jenž byl v této době právem nazýván mírovou bursou a dále pak diplomatická aktivita v severských státech, které zůstaly neutrální. Situaci komplikovaly

valy i pokusy papežské stolice a mírovým snahám měla sloužit i socialistická konference ve Stockholmu, která se konala v červnu roku 1917.

V poslední fázi první světové války připadlo rozhodující slovo Spojeným státům. Výroky amerického prezidenta Wilsona v této době vyvolávaly vážné obavy ve vedení zahraničního odboje. Wilson uváděl své svém poselství kongresu ze 4. prosince 1917, že Spojené státy nechť rakousko-uherskou říši ani rozbít ani přebudovat. Ve svých 14 bodech odmítal Wilson myšlenku samostatného českého státu, ačkoliv K. Pergler upozornil prostřednictvím státního sekretáře Lansinga na požadavek zahraničního odboje, v článku 10 této deklarace se mluví jen o požadavku autonomie (pro Čechoslováky). V poselství z 11. února 1918 uváděl Wilson čtyři podmínky pro možná mírová vyjednávání, ale není mezi nimi požadavek rozbití Rakouska. Koncem února a v březnu 1918 nezaujal Wilson odmítavé stanovisko k mírové nabídce císaře Karla, jež mu byla doručena prostřednictvím španělského krále. Anglický ministerský předseda LLOYD George zastával v této otázce stejné stanovisko.

Masaryk sám označil Wilsonovo stanovisko v této době jako austrofilní. Uvedl doslova: "Austrofilské názory a náladu, jaké v oficiálních spojeneckých kruzích trvaly až do jara 1918, charakterizují nejlépe výroky prezidenta Wilsona o Rakousku; jeho prohlášení o Rakousko-Uhersku v poselství kongresu dne 8. ledna 1918 bylo ještě austrofilské."¹⁸

Také výroky Benešovy svědčí o tom, že leden 1918 znamenal vážné nebezpečí pro Masarykovu zahraniční akci: "Dne 5. ledna 1918 pronesl Lloyd George k delegátům britských dělnických organizací svou známou řeč V tomto prohlášení se však výslovně dotkl říše habsburské způsobem, který nás silně zarazil. Prohlásil, že britská vláda naprosto nemá v úmyslu rozdělití území centrálních mocností a že si přeje, aby národnostem rakousko-uherským byla dána podle dávného jich přání skutečná autonomní vláda podle pevných zásad demokratických.

.....Naše překvapení se ještě stupňovalo, když tři dny poté, dne 8. ledna 1918 přišla nová veliká politická senzace: řeč prezidenta Wilsona se známými jeho čtrnácti mírovými body..... Ve své řeči projevil Wilson souhlas s prohlášením LLOYDA Georgera, precizuje podrobně ve svých čtrnácti bodech válečné cíle spojenecké a doplňuje takto prohlášení ministerského předsedy říše britské. Při tom ve svém desátém bodě říká obdobně o národech rakousko-uherských totéž, co řekl LLOYD George: "národům rakousko-uherským, jejichž místo v řadě národů přejeme si zabezpečeno a zajištěno, měla být poskytnuta nejsvobodnější příležitost autonomního vývoje."

Mezi námi a našimi přáteli nastalo více než zklamání, tím spíše, že jsme nezapomínali, že právě před měsícem, při prohlášení války Rakousko-Uhersku, prezident Wilson dost jasně řekl, že si nepřeje říši habsburskou oslabit nebo přetvořit.

Ministerský předseda Clemenceau poslal dne 6. ledna LLOYDU Georgeovi telegram blahopřející mu k jeho projevu a vyslovující plný souhlas s jeho zněním...."¹⁹

Většinou se má za to, že tato obtížná situace zahraničního odboje trvala do dubna 1918. Tehdy došlo k známému vystoupení rakouského ministra zahraničí Czernina proti Masarykovi a k diplomatickému souboji Czernina s francouzským ministerským předsedou Clemenceauem. Czerninův útok způsobil, že Clemenceau prozradil zákulisí vyjednávání o separátní mír s Rakouskem, jež zkompromitovalo rakouského císaře a císařovnu. Císař Karel pokládal pak za nutné putovat "do

Canossy" za císařem Vilémem a tento krok posílil vojenské a hospodářské spojení Rakouska s Německem. A to opět zkompromitovalo rakouského císaře v očích Spojenců.

Ale vážavé stanovisko amerického prezidenta v otázce Rakouska trvalo i po dubnu 1918.²⁰

Ve dnech 8. a 10. dubna 1918 konal se v Římě kongres národů rakousko-uherských, představitelé utlačovaných národů Italové, Poláci, Češi, Rumuni a Jihoslované prohlásili, že každý z těchto národů žádá samostatný stát anebo takové rozšíření vlastního státu existujícího mimo hranice Rakouska, aby dosáhl úplné politické a hospodářské nezávislosti. Rezoluce kongresu zdůrazňovala společný boj proti rakousko-uherské monarchii.

Římský kongres je z hlediska spolupráce i pozdějšího možného sblížení národních států hodnotit kladně. Očekávalo se však, že Dohoda uzná právo těchto národů na vlastní nezávislé státy a že to potvrdí kolektivní deklarací. To se však nestalo. Dohodové mocnosti se ještě tehdy zřejmě nechtěly v tomto směru jednostranně exponovat. Někteří historici předmnichovské republiky poukazovali nicméně na skutečnost, že americký státní department projevem sympatií pro československé a jihoslovenské snahy (dokument z 28. května 1918) změnil své stanovisko k rakousko-uherskému státu.²¹ "Sympatie" byly formou nátlaku na Rakousko-Uhersko k uzavření separátního míru.

Na druhé straně pokládáme za nepodložený optimismus rakousko-uherské diplomacie v této době. Ta dělala např. přehnané závěry z prorakouského smýšlení vlivného francouzského vyslance v Bernu Dutasty.

Spojenecká konference ve Versaille, která se konala 1. června 1918 neznamenal však ještě konečný zlom v austrofilii Anglie a USA, ačkoliv v projevu usneseném konferencí 3. června 1918 jsou vyjádřeny sympatie pro národní aspirace československé a jihoslovenské.

Jasnější řeč hovořila Francie koncem června 1918. Masarykův zahraniční odboj po zklamání z konference ve Versaille začátkem června skládal své naděje ve Francii. Snažil se dosáhnout francouzské uznání, k němuž by se pak připojovaly ostatní dohodové mocnosti. Příležitost se naskytla při odchodu československých oddílů z garnizony v Cognacu na francouzskou frontu.

Projev francouzské vlády z 29. června 1918 obsahuje prohlášení, že tato vláda uznává právo československého národa na samostatnost a pokládá Národní radu v Paříži za nejvyšší orgán spravující veškeré zájmy národa, za základ příští vlády československé. Zároveň byl tu i slib, že se Francie vynasnaží, aby v dané chvíli splnila československé tužby po samostatnosti historických hranic československých zemí, osvobozených od jha rakousko-uherského. To byl již významný politický akt svědčící o obratu, jenž byl postupně následován i druhými dohodovými mocnostmi.

Jaké bylo stanovisko Spojených států v této době? President Wilson měl 19. června 1918 pohovor s Masarykem, jehož pokládal za znalce ruských věcí; Masaryk právě z Ruska přicestoval. Wilson se při této příležitosti vyjádřil, že je třeba Rakousko rozložit. Závažné bylo, jak uvedl sám Masaryk, že Wilsonův hlavní zájem se soustřeďoval na Rusko.²² Lze oprávněně dodat, že Wilson posuzoval českoslovens-

kou otázku se zřetelem k ruské revoluci, ještě přesněji v souvislosti s konfliktem československých legií se sovětskou vládou.

Této skutečnosti nevěnovala historiografie předmnichovské republiky dostatečnou pozornost a proto i souvislost mezi uznávacími akty Dohody a událostmi týkajícími se československých legií na Rusi byla opomíjena.

Pozornost Dohody byla zaměřena od jara 1918 na československé vojsko na Rusi. Byly při tom rozdíly ve stanovisku jednotlivých dohodových mocností. Francie počítala s novou německou ofensivou a byla pro transfer československé armády na Rusi v síle skoro 50 000 mužů na západní frontu. Anglická vláda naproti tomu uvažovala o použití této armády v Rusku při eventuální intervenci proti revoluci. Po celý duben roku 1918 probíhala v této otázce francouzsko-anglická jednání.

Masaryk byl proti účasti legií na intervenčních akcích proti sovětské moci. Byl přesvědčen, že vítězství proletářské moci nebylo nahodilé a počítal s delším trváním sovětské moci než většina dohodových státníků.

Kromě toho jak Masaryka tak i Beneše při všech pokusech použít legií k intervenčním akcím provázely obavy o osud legií. Oba si byli vědomi rizika, že legie budou při střetu se silami revoluce vydány nebezpečí vnitřního rozkladu.

Je třeba připomenout, že Beneš a Štefaník byli přizváni již v prosinci 1917 do komise "pro ruskou otázku" při dohodové válečné radě. Masaryk při tom setrval při své snaze odvést legie do Francie. Před svým odjezdem ze sovětského Ruska vypracoval směrnice pro odchod legií, soustředěné hlavně na Ukrajině, do Francie; až do svého odjezdu neměly zasahovat do vnitřního vývoje sovětského Ruska. Tyto směrnice byly vyhlášením jakési neutrality.²³ Jeho memorandum o situaci v Rusku bylo koncipováno v Tokiu 10. dubna 1918. V době Masarykova pobytu v Rusku nebylo stanovisko Národní rady v Paříži v otázce intervence jednotné.

Komunisté opustili legie již dříve. Uvnitř legií se pak vytvořila po Masarykově odchodu dvě křídla. Důstojnická skupina byla ve spojení s ruskými "bílými" a byla pro intervenci. Její poměr k Československé národní radě nebyl dobrý.

Za těchto okolností došlo 14. května 1918 k incidentu legionářů s místním sovětem v Čeljabinsku. Na sjezdu československého vojska, jenž se v Čeljabinsku konal, bylo pak usneseno pokračovat v cestě do Vladivostoku vlastním pořádkem. V legiích došlo tehdy k vnitřnímu převratu. V jejich čele stál důstojnický triumvirát: Gajda - Čeček - Vojtechovský. Po celé linii sibiřské magistrály začal boj mezi legiemi a sověty.

Legie získaly úspěchy na volžské frontě dobytím Kazaně.

Vojenské úspěchy skončily v srpnu 1918 a objevily se známky vnitřního rozkladu. Také sliby Dohody o pomoci vyzněly na prázdno. Nakonec byly legie transportovány z Vladivostoku do vlasti. Anabaze skončila a legenda československých legií byla zachráněna.

Masaryk ve své poválečné historické práci zmiňuje se o konfliktu legií se sovětskou mocí:

"V Čeljabinsku totiž dne 14. května, jak mně tenkrát bylo hlášeno, německý zajatec poranil našeho hochu a byl za to na místě skolen. Čeljabinští bolševici se přidali na stranu německých a maďarských zajatců a následovaly další, teď už známé události v Čeljabinsku, končící vzetím města našimi oddíly.

.....
Dne 21. května byli již Maxa a Čermák, představitelé Odbočky, zatčeni v Moskvě.

.....koncem května se usnesly v Čeljabinsku naše oddíly, provádět přechod vojska do Vladivostoku způsobem vojenským. Dne 25. května skutečně začal boj, anabaze vojenská, válečná".²⁴

Velmi závažné je Masarykovo líčení ohlasu tohoto konfliktu legií se sovětskou mocí v Americe, který potvrzuje náš názor o rozhodujícím vlivu konfliktu na poměr Dohody k Masarykově zahraniční akci: "Účinek těchto zpráv v Americe byl překvapující a takřka neuvěřitelný - najednou Čechové, Čechoslováci, byli známi každému; naše armáda na Rusi a na Sibiři stala se předmětem všeobecného zájmu a její postup vyvolal přímo nadšení. Do jisté míry, jak v takových případech často bývá, nadšení rostlo neznalostí věcí; avšak americká veřejnost se opravdu nadchla. Anabaze našich ruských legií nepůsobila jen na veřejnost širší, nýbrž i na kruhy politické. Opanování magistrály a obsazení Vladivostoku, to všecko se jevilo jako bajka a pohádka; úspěchy německé ofenzívy ve Francii tvořily jí temné pozadí. Opanování magistrály prisuzovali i střízliví politikové a vojáci značný význam vojenský.....

Politický úspěch v Americe byl rozhodný, tím rozhodnější, že také v Evropě sibiřská anabaze byla posuzována a přijímána stejně. Je jisto, že na politické rozhodnutí vlády ve Spojených státech anabaze měla vliv; zprávy o událostech na Sibiři dostávaly se do Ameriky přímým kabelem dříve a našly tam silnější ohlas než v Evropě; v Americe se staly naše legie populárními začátkem srpna, v Evropě o něco později."²⁵

Beneš ve své práci uvádí své stanovisko k velmi závažné otázce - k účasti legií na protisovětské intervenci:

"Nemaje bližších zpráv z Vladivostoku a Sibiře a nemaje přímého spojení, byl jsem odkázán na zprávy Spojenců. Nesl jsem tento stav dosti těžko; ať právem nebo neprávem tehdy jsem od sibiřské akce vojensky pro Spojence nečekal mnoho. Byl bych chápal veliké, společné zakročení s přesnými politickými cíli, nesoucími se k vybudování východní fronty. Věděl jsem však, že k ní není ani odhodlání ani síl, a každé najasně, polovičaté akce jsem se obával i pro Spojence i pro Rusko, ale zejména pro nás bál jsem se, že by jí padli za obět' naši vojáci. Zdůrazňoval jsem tudíž stále naši politickou linii: nevměšujeme se do věcí ruských a chceme v každém případě, jakmile to bude možné, přepravit naši armádu do Francie. Já sám v Paříži, neznaje místních poměrů na Sibiři, nemohu než dát našemu vojenskému vedení na Sibiři souhlas k rozhodnutím, která uzná za správná, i kdyby se rozhodlo pro setrvání na Sibiři a pro akce na tamní půdě, ježto dáváme Spojencům svou armádu k dispozici tam, kde je jí nejvíce potřebí....."²⁶

Z této pasáže je zjevno, že Beneš nebyl v zásadě proti zakročení - intervenci proti sovětům. Nevěřil však v připravenost a účinnost intervence a obával se, že by její neúspěch mohl postihnout legie, kdyby se při intervenci exponovaly.

Otázka intervence vznášela se nad československými legiemi po celou dobu sibiřské anabaze. Beneš uvádí, že došlo k jakémusi polovičatému řešení, s nímž souhlasil:

"Když naši vojáci dobyli Samary a Krasnojarsku, zdálo se, že Spojenci váhají, uvažují, nemají-li změnit dosavadní stanovisko ve věci přepravy československé armády. Nerozhodují se pro zakročení, ale vidouce, že se pro tu chvíli ani nedá spoléhat na přepravu našich vojáků přes Archangelsk, ani že nelze začítí nalodování ve Vladivostoku, rozhodují se na dispozičních polovičnících: dne 20. června posílá Paříž generálu Lavergnovi první instrukci: se zřetelem k tomu, že československé pluky se staly událostmi v Rusku imobilními, je třeba podržeti jistý status quo, tj. neodjížděti, držeti obsazené pozice, nezakročovati sice, ale neučiniti také zatím nic, co by v budoucnosti ztížilo možnost zakročení a býti tak připraveni, jestliže by Spojenci přece jen rozhodli pro zakročení. V instrukci se zdůrazňuje, že kolem pozic československých mají se seskupiti všechny ruské živly místní, přejít si obnovení pořádku, že se má plně obsaditi sibiřská dráha, aby byly vykonány přípravy ke krytí spojenecké intervence pro případ, že by k ní došlo. Generál Abby žádá také, aby se Čechoslováci nedali odzbrojiti a aby ti, kdož došli do Vladivostoku odzbrojeni, dostali znovu zbraně. Generál Janin i já jsme dávali souhlas k těmto dispozičním."²⁷

Jak je z popisu zjevno, nebylo toto tzv. polovičaté řešení ničím jiným než přípravou intervence nebo také zakrytou intervencí. Je třeba připomenout, že vedoucí důstojnická skupina Gajda - Čeček - Vojtechovský byla pro nezakrytou intervenci a pro otevřené spojení s bílými, s čímž Masaryk a Beneš nesouhlasili, protože v tom spatřovali nebezpečí pro legie. Masaryk napsal: "Nechtěl bych a nemohl bych hájiti všeho, co se po mém odchodu v legiích stalo, nejen v politice, nýbrž také v strategii. Viděl jsem jistou nejednotnost a kolísavost politického vedení, záchvaty dobrodružství a častou bezradnost jednotlivých oddílů vojenských (mluvím tu jen o roku 1918); vytýkal jsem, že sibiřské vedení nepoznalo hned neschopnost Kolčaka a jeho germanofilského okolí atp. ..." ²⁸

Je nesporné, že tato ochota dostat se až na pokraj protisovětské intervence nebo dokonce na půdu intervence, třebaže tu byla nejednotnost a váhavost, měla příznivý ohlas v tehdejších vládnoucích kruzích dohodových mocností. Československá národní rada dosáhla pak úspěchů na poli diplomatického uznání.

Uznávací akty československého zahraničního odboje vydané dohodovými mocnostmi znamenaly podle našeho mínění, že rodícímu se Československému státu byla přiznána subjektivita ve sféře mezinárodní. Tím bylo uzavření separátního míru s Rakouskem znemožněno, nebo alespoň velmi stíženo, protože účastníkem takového míru a to již při jeho sjednávání musela by být reprezentace rodícího se Československého státu.

Lze právem uzavřít, že uznávací akty československého zahraničního odboje vydané dohodovými mocnostmi znamenaly konec souběhu dvou mezinárodně politických alternativ. Jednou z těchto alternativ bylo uzavření separátního míru s Rakouskem a tím izolovat imperialistické Německo, hlavního konkurenta imperialismu Dohody. Druhou alternativou bylo odložení karty separátního míru s Rakouskem a hledání spojence v úspěšných národních hnutích, zejména ve hnutí Čechů a Slováků, což bylo velmi lákavé po vystoupení československých legií na Rusi.

Karta separátního míru s Rakouskem byla odložena, protože byla prakticky nepoužitelná. Nestalo se tak dříve, ale teprve nyní. Ještě při diplomatickém konfliktu rakouského ministerstva zahraničí Czernina s francouzským ministerským předsedou

Clemenceauem v dubnu 1918 zůstaly dveře k separátnímu míru podle našeho mínění pootevřeny. To lze říci i o závěru kongresu utlačovaných národů v Římě rovněž v měsíci dubnu, kdy se dohodové mocnosti k ničemu nezavázaly a jejich projev sympatií s hnutím utlačovaných národů bylo možno vysvětlovat jako nátlak na Rakousko, aby bylo ochotno k separátnímu míru. To nyní skončilo.

Jednotlivé dohodové mocnosti odhodlávaly se k uznávacím aktům československého odboje postupně.

Ještě spojenecká konference, svolaná na den 1. června 1918 do Versaille, jež měla dospět ke společnému stanovisku Spojenců k rakousko-uherské monarchii, byla v tomto směru zklamáním. Závěrečný projev z 3. června nebyl jednotný a pokud jde o aspirace československé a jihoslovenské, přinesl jen projev sympatií. Tato ne-jednotnost byla příčinou, že mezi jednotlivými uznávacími akty byly časové odstupy a byly i věcné rozdíly.

Projev francouzské vlády z 29. června 1918 (tedy po Sixtově aféře, ale též po vystoupení československých legií) byl pozitivní. Národní rada v Paříži byla uznána za nejvyšší orgán československého národa, jenž měl právo na samostatnost a mluvilo se o historických hranicích československých zemí. To vše bylo pokládáno za velký úspěch Masarykovy zahraniční akce.

Anglické konečné stanovisko bylo výslednicí měnících se názorů na Rakousko-Uhersko jak ve vnitřní politice, tak i v politice zahraniční. Výslednicí byla Balfourova deklarace z 9. srpna 1918 tohoto znění:

"Od samého počátku války československý národ postavil se na odpor proti společnému nepříteli všemi prostředky, jež byly v jeho moci. Čechoslováci postavili značně velkou armádu bojující na všech různých bojištích, která se pokusila v Rusku a na Sibiři zastavit německou invazi.

Hledíc k tomuto úsilí po dosažení samostatnosti, Velká Británie považuje Čechoslováky za národ spojenecký a uznává tři československé armády za jednotnou armádu spojeneckou a válku vedoucí, stojící v pravidelné válce proti Rakousko-Uhersku a Německu.

Velká Británie rovněž uznává právo Československé národní rady jakožto nejvyššího orgánu československých národních zájmů a jakožto nyníjšího představitele budoucí československé vlády vykonávati nejvyšší autoritu nad touto spojeneckou armádou."²⁹

Masaryk použil britského uznání při svém jednání, které vedl od července roku 1918 s americkou vládou o sibiřském vojsku a žádal ke konci srpna, aby Spojené státy uznaly Československou národní radu podobným způsobem, jak učinila Velká Británie. Požádal o to v memorandu z 31. srpna 1918. Státní tajemník Lansing koncipoval pak po vzoru uznání britského uznání americké a předložil je Masarykovi 2. září 1918. Obsahuje uznání válečného stavu mezi československými vojsky a vojsky ústředních mocností a též uznání Československé národní rady za vládu de facto.

O prohlášení japonského vyslanectví v Paříži z 11. září 1918 uvádí Beneš toto: "Prohlášení japonské není tak určité jako deklarace britská. Vyplývá to ze zdrženlivého stanoviska japonského k věcem evropským vůbec. Proto také zdůrazňuje japonská vláda ve své notě ochotu jednat s Národní radou především v otázkách týkajících se vojenských operací na Sibiři."³⁰

Všechny tyto uznávací akty, ačkoliv byly mezi nimi difference, ukazují novou politickou linii v otázce Rakouska a jeho rozpadu - v otázce nové střední Evropy. Je nesporné, že i Masaryk po návratu z Ruska a při svých jednáních s prezidentem Wilsonem a státním tajemníkem Lansingem k této koncepci přispěl. Ze socialistických historiků dotkl se této otázky ve své závěrečné práci J.Křížek:

"Tato hluboce kontrarevoluční koncepce státoprávních změn ve střední a jihovýchodní Evropě, která učinila z buržoazního nacionalismu a sociáldemokratismu hlavní ideologické nástroje v boji proti revolučním ideám Velkého Října, také znemožnila aktivní trvalejší spolupráci proletariátu slovenských národů s proletariátem německým v období rodící se proletářské revoluce v Německu."³¹

* * *

Společným imperialistickým zájmem dohodových mocností bylo takové uspořádání střední Evropy, které by tvořilo přehradu ("cordon sanitaire") proti šíření Říjnové revoluce na západ. Konflikt československých legií se sovětskou mocí vyvolal dojem v široké veřejnosti i ve vládních kruzích dohodových mocností, že národně osvobozovací hnutí utlačovaných národů mohlo by být proti "revoluční nákaze" imunější při propagačním využití konfliktu jeho národní armády se sovětskou mocí. Za takových okolností odpovídalo rozčlenění Rakouska zájmům Dohody.

Ochrannou hráz proti expanzi Říjnové revoluce na západ bylo pak žádoucí budovat na nově vzniklých národních státech vzešlých z národně osvobozovacího boje. Nejpevnější a nejodolnější proti "revoluční nákaze" z východu zdály se při tom státy méně hospodářsky vyvinuté s poměrně slabší dělnickou třídou.

Bylo to buržoazní Polsko, které v létě roku 1920 se udrželo za pomoci Dohody před Varšavou a též Rumunsko, které již v létě 1919 dohodovými zbraněmi potlačilo Maďarskou komunu. Československo, průmyslově vyspělé se silnou dělnickou třídou, dostalo se pak nutně do druhé linie protirevolučního ochranného pásu.

Socialistická solidarita dělnictva a jeho internacionalismus v celé oblasti, tedy také dělnictva československého, rakouského a maďarského byly nebezpečím pro tuto strukturu ochranné hráze, která byla využitím a zneužitím národně osvobozovacího boje. Na této politické linii Dohody zrodila se záhy po válce pod její patronací Malá Dohoda. Celá oblast mezi Baltikem a Adrií, včetně prostoru nad Vltavou a Dunajem, se po první světové válce z této strategie nevymanila a dále nedostala.

Poznámky

1 Viz též ŠMERAL Jan Bohumirovič, *Obrazovanie Československej Republiky v 1918 roku*, Moskva 1967, str. 41.

2. V Českém svazu, jenž byl ustaven 19. listopadu 1917, se spojily české poslanecké kluby na říšské radě včetně sociálních demokratů, ale bez realistů a státoprávníků. Loajální rakušácká politika měla znemožnit vídeňské vládě a německým nacionalům pokračovat v přípravě dalších státoprávních oktrojů. Současně byl utvořen Národní výbor. Tato koncentrace politických sil byla důležitým předpokladem pro udržení vůdčího postavení české buržoazie v českém politickém životě v závěrečné etapě války. (Viz např. KRÍŽEK Jurij, *Vznik Československa*, Praha 1978, str. 33.) Český svaz zaslal 7.

- března 1917 ministerskému předsedovi Clam Martinicovi dopis, v němž se česká parlamentní delegace ohradila proti připravovaným oktrojům. To byl začátek důraznější politiky.
- 3 KALINA J., Nezdar druhého úsilí o český stát 1871 - 1917 a KVAPIL Sv., Odpůrci českého státu, Akademie 1917.
- 4 Texty návrhů byly otištěny v publikaci Z.TOBOLKY, Státoprávní prohlášení z 30. května 1917.
- 5 Právo lidu z 25.XI. 1917, Rovnost z 20.XI. 1917 a Robotnické noviny z 15.XI. 1917.
- 6 Právo lidu z 3.XII. 1917 a ŠOLLE Zdeněk, Dělnické hnutí v českých zemích za imperialistické války, Praha 1952, str. 49 ad.
- 7 OPOČENSKÝ Jan, Konec monarchie rakousko-uherské, Praha 1928, str. 109 ad.
- 8 ŠMERAL J.B. Obrazování Čechoslovackoj republiky v 1918 году, Moskva 1967, str. 99 ad.
- 9 Dělnický deník ještě 9. - 11. listopadu 1917 byl proti vytvoření Československého státu.
- 10 BENEŠ Edvard, Světová válka a naše revoluce, I., Praha 1927, str. 409.
- 11 KRÍŽEK Jurij, Vznik Československa, Praha 1978, str. 34
- 12 Např. PICHLIK Karel, Zahraniční odboj 1914-1918 bez legend, Praha 1968, str. 101 - 103 a 122 - 124; z cizí literatury KANN, R.A., Das Nationalitätenproblem der Habsburger Monarchie, Št. Hradec - Kolín 1964, str. 145.
- 13 BENEŠ Edvard, Světová válka a naše revoluce, Praha 1927, str. 198 a 199.
- 14 MASARYK T.G., Světová revoluce za války a ve válce 1914 - 1918, Praha 1925, str. 312 a 313.
- 15 BENEŠ Edvard, Světová válka a naše revoluce, II., Praha 1927, str. 9 a 10.
- 16 Viz např. PAULOVA M., Tajný výbor Maffie, Praha 1968, str. 85 - 91.
- 17 MASARYK T.G., Světová revoluce za války a ve válce 1914 -1918, Praha 1925, str. 313 - 315.
- 18 Tamtéž, str. 311.
- 19 BENEŠ Edvard, Světová válka a naše revoluce, I., Praha 1927, str. 515 - 521.
- 20 Pozoruhodný v tomto směru je Bennetův článek "The Czechs will raise again," jenž vyšel v příloze deníku The Christian Monitor 2.VIII.1918 a kde Masaryk je líčen jako politik na ústupu.
- 21 Např. OPOČENSKÝ Jan, Konec monarchie rakousko-uherské, Praha 1928, str. 64.
- 22 VÁVRA V., T.G.Masaryk a Wilsonova administrativa ve světové válce, Mezinárodní konference k 50. výročí Československé republiky, Praha 1968, str. 195.
- 23 KRÍŽEK Jurij, Vznik Československa, Praha 1978, str. 81 a 82.
- 24 MASARYK T.G., Světová revoluce za války a ve válce 1914 - 1918, Praha 1925, str. 322 a 323.
- 25 Tamtéž, str. 323.
- 26 BENEŠ Edvard, Světová válka a naše revoluce, II., Praha 1927, str. 254 a 255.
- 27 Tamtéž, str. 249 a 250.
- 28 MASARYK T.G., Světová revoluce za války a ve válce 1914 - 1918, Praha 1925, str. 328.
- 29 BENEŠ Edvard, Světová válka a naše revoluce, II., Praha 1927, str. 283.
- 30 Tamtéž, str. 295.
- 31 KRÍŽEK Jurij, Vznik Československa, Praha 1978, str. 83 a 84.

Die tschechoslowakische Widerstandsbewegung und die Entente im Jahre 1918

Jaroslav Houser

Zusammenfassung

Während des Ersten Weltkrieges lässt sich bei uns eine Intensivierung des nationalen Befreiungskampfes feststellen. Historisch-retrospektiv betrachtet war unser nationaler Befreiungskampf durch eine ansteigende revolutionäre Situation vor allem unter dem Einfluss der Oktoberrevolution gekennzeichnet.

Diese gesellschaftliche Bewegung beginnt im Jahre 1917 (bereits nach der Februarrevolution in Russland): eine Streikwelle, grosse Manifestationen am 1. Mai, das Manifest der tschechischen Schriftsteller und auf dem Parlamentsboden die staatsrechtliche Erklärung. Für die Vorbereitungskommission des Verfassungsausschusses beim Wiener Reichsrat erarbeiteten die bürgerlichen Experten Verfassungsvorschläge.

Eine Wendung der offiziellen bürgerlichen Politik brachte die Oktoberrevolution mit ihren ersten Deklarationen und Dekreten (das Friedensdekret, die Deklaration der Völkerrechte der Nationen Russlands). Mitten im Januar 1918 erweiterte sich die Streikbewegung, und die Radikalisierung der Stimmungen fand in grossartigen Maimanifestationen ihren Ausdruck. Die Streikbewegung setzte auch in den Sommermonaten fort.

Die Grosse Sozialistische Oktoberrevolution gab dem tschechoslowakischen Widerstandskampf einen mächtigen Anstoss, und ohne ihren Einfluss wäre die Entstehung des tschechoslowakischen Staates undenkbar.

Die Entente-Mächte beabsichtigten, einen Damm gegen die weitere Ausbreitung der Sozialistischen Revolution in den Westen herzustellen (die sog. "cordon sanitaire"-Strategie). In dieser Situation erreichte der Auslands Widerstandskampf der Tschechen und Slowaken ihren Höhepunkt. Der Widerstandskampf T.G.Masaryks im Ausland nahm seine Tätigkeit am Kriegsbeginn mit minimalen Erfolgschancen auf. Die Auslandsaktion verlief dann keineswegs geradlinig, sondern mit steigenden und sinkenden Perspektiven: kritische Momente kamen Ende 1916 und Anfang 1917, in der Folgezeit drohte der Separatfrieden mit Österreich (ab 1917), und endlich trat die Wendung zum glücklichen Ausgang im Jahre 1918 ein.

Noch Anfang 1918 hatte sich die Auslandsaktion mit einem grossem Hindernis auseinanderzusetzen, und zwar mit dem des Austrophilismus (Wilson, Lloyd George, sowie Clemenceau). Meistens nimmt man an, dass diese schwierige Situation des Auslands widerstandskampfes bis April 1918 anhielt. In dieser Zeit kam es zu dem bekannten Auftreten des österreichischen Aussenministers Czernin gegen T.G.Masaryk. Czernins Angriff hatte zur Folge, dass Clemenceau den Hintergrund

der Verhandlungen über den Separatfrieden mit Österreich verriet. Der österreichische Kaiser Karl wurde kompromittiert, auch gegenüber der Entente.

Die zögernde Haltung des amerikanischen Präsidenten zur Frage Österreichs hielt jedoch auch nach dem April 1918 an. Der Kongressbeschluss in Rom bedeutete für den Widerstandskampf eine Enttäuschung; die Verbündetenkonferenz in Versailles am 1. Juni brachte ebenfalls keine endgültige Wende in die austrophilische Haltung der USA und Englands. Eindeutiger sprach sich Frankreich erst Ende Juni 1918 aus. Die Ursache dieser Wendung, die dann von anderen Entente-Mächten gefolgt wurde, muss man in den Ereignissen in Russland suchen, wo die tschechoslowakischen Legionen in einen Konflikt mit der Sowjetmacht verwickelt waren.

Die Anerkennung des tschechoslowakischen Auslandswiderstandskampfes, von den Entente-Mächten in den Sommermonaten 1918 erlassen, bedeutete ein Ende der Parallelität von zwei internationalpolitischen Alternativen. Eine der beiden war der Abschluss des Separatfriedens mit Österreich, wodurch Deutschland, der Hauptkonkurrent des Entente-Imperialismus, isoliert werden sollte. Die andere Alternative hiess, den Separatfrieden mit Österreich abzulehnen und einen anderen Verbündeten unter den erfolgreichen Nationalbewegungen, insbesondere der Bewegung der Tschechen und Slowaken zu suchen, was sehr verlockend nach dem Auftreten der tschechoslowakischen Legionen in Russland war.

Es war zweckmässig, einen Schutzwall gegen die Ausbreitung der Oktoberrevolution nach dem Westen unter Ausnutzung der neuen, aus dem nationalen Befreiungskampf hervorgegangenen Nationalstaaten zu errichten. Es handelte sich um einen Missbrauch dieses Kampfes. Die grösste Widerstandsfähigkeit und Standhaftigkeit gegenüber der "revolutionären Ansteckung aus dem Osten schienen die auf einer niedrigeren Entwicklungsstufe stehenden Staaten aufzuweisen.

Es war das bürgerliche Polen, das sich im Sommer 1920 mit Hilfe der Entente vor Warschau gehalten hatte, und auch Rumänien, das schon im Sommer 1919 mit den Entente-Waffen die ungarische Komune unterdrückt hatte. So geriet die industriell entwickelte Tschechoslowakei, mit einer starken Arbeiterklasse, zwangsläufig in die zweite Linie des gegenrevolutionären Schutzstreifens. Der Nationale Befreiungskampf der Tschechen und Slowaken wurde auf diese Weise durch den Entente-Imperialismus missbraucht.